

Vietnamese Model of Neoliberalism: Accumulation by Dispossession

เสรีนิยมใหม่แบบเวียดนาม: การสะสมทุนแบบปล้นชิง

Thanatda Pongprathum

Anchayarat Suwan

Norachit Jirasatthum*

ธนาดา ปองประทุม

อัญชยาวรศม์ สุวรรณ

นรชิต จิรสัทธรรม

Faculty of Economics, Khon Kaen University, Thailand

Corresponding author*

e-mail: norachitji@kku.ac.th

Received 11-01-2021

Revised 02-08-2021

Accepted 25-08-2021

Abstract

This article aims to criticize the Vietnamese model of neoliberalism. An analysis reveals that Doi Moi policy drove the Vietnamese economy in a neoliberal fashion by engaging its economy with international trade and investment. This transition resulted in remarkable economic growth, but at the expense of accumulation by dispossession. The accumulation exposes environmental degradation which could pose a fatal risk. In addition, the profitability of the economy is characterized by appropriation of absolute surplus value which relies on a relatively high degree of forced overtime work and other kinds of work violation. The accumulation manifests its class contradiction through frequently unorganized or wildcat protests. This struggle continues within the structure of weak labour containing unions and a health system which places the financial burden on individuals.

Keywords: neoliberalism, Vietnamese economy, accumulation by dispossession

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิพากษ์ตัวแบบเสรีนิยมใหม่ของเวียดนาม การวิเคราะห์เผยให้เห็นว่านโยบายโดยโฮ่มยขับเคลื่อนเศรษฐกิจเวียดนามในแบบเสรีนิยมใหม่ โดยผนวกเวียดนามสู่การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ การเปลี่ยนผ่านนี้ทำให้เศรษฐกิจเติบโตอย่างมาก แต่ก็แลกมาด้วยการสะสมทุนแบบปล้นชิง การสะสมทุนแสดงถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งอาจเกิดความเสียหายต่อชีวิตได้ นอกจากนี้การทำให้กำไรของระบบเศรษฐกิจอยู่บนการเก็บเกี่ยวมูลค่าส่วนเกินแบบสัมบูรณ์ ผ่านการผลักให้แรงงานทำงานนอกเวลาและการจ้างงานที่ละเมิดกฎหมายแบบต่าง ๆ การสะสมทุนแสดงให้เห็นความขัดแย้งทางชนชั้นผ่านการประท้วงแบบไม่จัดตั้งหรือฉับพลันที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง ความขัดแย้งนี้ดำเนินอยู่ในโครงสร้างที่สหภาพแรงงานอ่อนแอและสวัสดิการด้านสุขภาพถูกผลักให้กลายเป็นภาระทางการเงินของปัจเจกชน

คำสำคัญ: เสรีนิยมใหม่ เศรษฐกิจเวียดนาม การสะสมทุนแบบปล้นชิง

บทนำ

วาทะสำคัญที่เกี่ยวกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นเกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการทางเศรษฐกิจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1930 หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองได้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก แนวทางแทรกแซงเศรษฐกิจด้วยการใช้จ่ายภาครัฐแบบลัทธิเคนส์ (Keynesianism) ได้รับการยอมรับเป็นทางออกจากวิกฤติดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ผลที่ตามมาของการจัดการเศรษฐกิจแบบเคนส์กลับทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจชะงักงันควบคู่ไปกับเงินเฟ้อ (stagflation) ในช่วงต้นของคริสต์ทศวรรษ 1980 วาทะการจัดการเศรษฐกิจจึงหันกลับมาสู่การให้ความสำคัญกับ “ตลาด” อีกครั้ง ด้วยแนวทางของ “ลัทธิเสรีนิยมใหม่” จนได้กลายมาเป็นระเบียบแห่งเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่ผลักดันด้วยประเทศมหาอำนาจและเหล่าองค์กรโลกบาล (Rangsan, 2005) โดยสาระสำคัญของแนวทางเสรีนิยมใหม่คือความเชื่อมั่นอย่างยิ่งยวดในตลาดเสรี (market fundamentalism) อันเป็นกลไกผลักดันให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ผ่านการเปิดเสรีทางการค้า (trade liberalization) การแปรรูปกิจการของรัฐให้กลายเป็นของเอกชน (privatization) การลดการควบคุมและการกำกับระบบเศรษฐกิจ (deregulation) และการเปิดเสรีทางการเงิน (financial liberalization) เห็นได้ว่าแนวทางเสรีนิยมใหม่ต้องการลดการแทรกแซงของรัฐ และปล่อยให้กลไกราคาทำหน้าที่แก้ไขปัญหาคือพื้นฐานทางเศรษฐกิจ หรือที่เรียกกันว่า “getting prices right”

สิ่งที่น่าสนใจคือการแพร่ขยายของลัทธิเสรีนิยมใหม่มีได้จำกัดในประเทศโลกเสรีเท่านั้น หากแต่เข้าไปมีอิทธิพลในประเทศโลกคอมมิวนิสต์ด้วย ดังเช่นที่ Harvey (2005) ได้เผยให้เห็นว่า ประเทศจีนเป็นตัวอย่างของอาณาเขตที่ลัทธิเสรีนิยมใหม่ได้เข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและผลักดันให้เศรษฐกิจเติบโตด้วยการสะสมทุนแบบ “ปล้นชิง” (accumulation by dispossession) ผ่านกระบวนการส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่แลกเปลี่ยนด้วยตลาดอย่างยิ่งยวด (marketization) รวมถึงการขูดรีดมูลค่าส่วนเกินจากพลังแรงงานที่มีอยู่อย่างมหาศาล (ดูบทที่ 5) เนื้อหาของการสะสมทุนแบบปล้นชิงคือกระบวนการที่เสริมอำนาจให้แก่ชนชั้นนำด้วยกลไกที่ปันส่วนรายได้และทรัพย์สินจากมวลชนให้ไปสู่ชนชั้นนำ (หรือจากประเทศที่ยากจนและอ่อนแอไปยังประเทศที่ร่ำรวยกว่า) กลไกนี้ดำเนินด้วย

“[1] การเบียดขับชาวนาออกจากที่ดินและแปลงให้เป็นสินค้าและทรัพย์สินเอกชน (ดังที่เกิดในเม็กซิโกและอินเดียขณะนั้น); [2] การแปลงรูปแบบกรรมสิทธิ์ต่าง ๆ (เช่น กรรมสิทธิ์สาธารณะ ส่วนรวม รัฐ) ให้จำกัดเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน; [3] การปราบปรามสิทธิในการเข้าถึงสิ่งสาธารณะ; [4] การทำให้พลังแรงงานเป็นสินค้าและปราบปรามรูปแบบทางเลือก (พื้นถิ่น) แห่งการผลิตและบริโภค; [5] กระบวนการอาณานิคม อานานิคมแบบใหม่ และจักรวรรดินิยมแห่งการยึดครองทรัพย์สิน (รวมถึงทรัพย์สินกรรมชาติ); [6] การหารายได้จาก การแลกเปลี่ยนและการเก็บภาษีโดยเฉพาะที่ดิน; [7] การค้าทาส (ที่สืบเนื่องให้เห็นในอุตสาหกรรมการค้าทางเพศ); [8] การกินดอกเบี้ยจากหนี้สินของประเทศ และที่รุนแรงที่สุด คือใช้ระบบเครดิตเป็นเครื่องมือแห่งการสะสมทุนแบบบุพกาล” (Harvey, 2006 : 154)

ผลลัพธ์แห่งกระบวนการนี้คือการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งแลกมาด้วยความเสื่อมโทรมที่เกิดแก่กลุ่มทางสังคมและทรัพยากรที่ถูกกระทำการปล้นชิง เกิดการไหลทะลักของทุนข้ามชาติเข้าตั้งถิ่นฐานเพื่อแสวงหากำไรผ่านการการค้า การลงทุน และประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและแรงงานราคาถูกจากประเทศที่เป็นอาณาเขตแห่งการปล้นชิงโดยการที่มีรัฐเป็นตัวแปรสำคัญในการรักษาหรือส่งเสริมกลไกการขูดรีดและการละลายปัญหาของมวลชนเพื่อการเข้าถึงสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ

ประเทศเวียดนามเป็นอีกหนึ่งในโลกคอมมิวนิสต์ที่ลัทธิเสรีนิยมใหม่เริ่มกรายเข้าไปมีอิทธิพลในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยตั้งแต่ปี พ.ศ.2529 (ค.ศ.1986) เวียดนามพยายามปฏิรูปเศรษฐกิจด้วยนโยบาย “โดยใหม่” (ในภาษาเวียดนาม “โด่ย” แปลว่า เปลี่ยน “ใหม่” แปลว่า ใหม่) นโยบายนี้อาจกล่าวได้ว่าสร้างองค์ประกอบของความเป็นเสรีนิยมใหม่ให้แก่เวียดนามอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน จากเดิมที่เศรษฐกิจเวียดนามมีการรวมศูนย์โดยรัฐ ได้ถูกผ่อนปรนให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการประกอบกิจการมากขึ้น (แต่รัฐบาลของเวียดนามก็ยังควบคุมกิจการหลายอย่างไว้ เช่น ระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นไฟฟ้า ประปา หรือระบบคมนาคมขนส่ง) อีกทั้งรัฐบาลยังดำเนินนโยบายเข้าไปมีส่วนร่วมกับประชาคมการค้าระหว่างประเทศมากขึ้น รวมถึงเปิดรับโอกาสจากการลงทุนโดยต่างชาติมากขึ้น การดำเนินนโยบายที่ลดการกำกับนี้สอดคล้องกับแนวทางของเสรีนิยมใหม่ และมีส่วนช่วยผลักดันให้เวียดนามก้าวจากประเทศยากจนกลายเป็นประเทศที่มีระดับการเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงภายในระยะเวลาไม่นาน

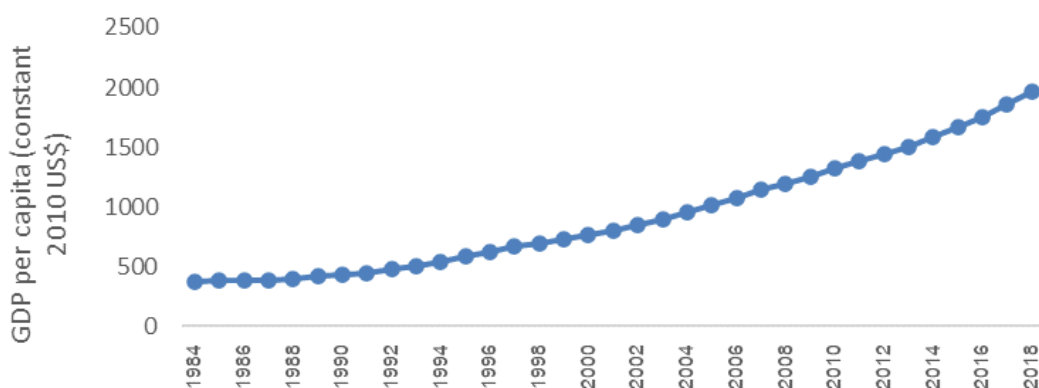
จนเป็นประเทศที่น่าจับตามองในฐานะ “ตลาดเกิดใหม่” (emerging market) อีกทั้งยังกลายเป็นตัวเลือกประเทศอันดับต้น ๆ ที่ต่างชาติอยากมาลงทุนอีกด้วย

ถึงกระนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้นโยบายโดยโหม่ยมีอาจก้าวพ้นตรรกะแห่งการสะสมทุนแบบปล้นชิงไปได้ การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจที่รวดเร็วที่เกิดขึ้นพร้อมกับกระบวนการขูดรีดแรงงานและทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อทางลบ บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์วิพากษ์ตัวแบบโดยโหม่ยของเวียดนามเพื่อเผยให้เห็นมิติแห่งการขูดรีดที่มาพร้อมกับระเบียบเสรีนิยมใหม่นี้ โดยเนื้อหาของบทความต่อจากนี้เริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจเวียดนามภายใต้นโยบายโดยโหม่ย จากนั้นเป็นการวิพากษ์กระบวนการสะสมทุนที่มาพร้อมการปล้นชิงทรัพยากรธรรมชาติ ถัดมามุ่งประเด็นไปที่รูปแบบการแสวงหากำไรและการขูดรีดมูลค่าส่วนเกินจากแรงงานรวมถึงปฏิบัติการโต้ตอบที่เกิดขึ้นในหมู่มวลชนแรงงาน และส่วนสุดท้ายคือข้อสรุป

การปฏิรูปเศรษฐกิจด้วยนโยบายโดยโหม่ย

หลังจากการรวมชาติเวียดนามในปี 1975 ระบบเศรษฐกิจที่มีการวางแผนจากส่วนกลาง ได้นำมาปรับใช้กับทั้งประเทศ จนกระทั่งในปี 1986 เวียดนามต้องการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อลดความยากจน และให้ประเทศสามารถแข่งขันกับนานาชาติได้ จึงริเริ่มการปฏิรูปเศรษฐกิจ ด้วยนโยบายโดยโหม่ย ซึ่งถือว่าเป็นการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจแบบเน้นวางแผนจากส่วนกลาง (Planned economy) ไปสู่เศรษฐกิจระบบตลาด แต่ยังคงอยู่ภายใต้การปกครองแบบสังคมนิยม การปฏิรูปโดยโหม่ยเริ่มดำเนินการอย่างจริงจังในช่วง ค.ศ.1992 (พ.ศ.2535) โดยรัฐธรรมนูญได้ระบุถึงการนำประเทศไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด การมีเสรีภาพในสิทธิการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน (property rights) และการเป็นเจ้าของกิจการของเอกชน อนุญาตให้ต่างชาติมีสิทธิในการใช้ที่ดินในระยะยาว และการร่วมทุนทางธุรกิจ (Tsuboi, 2007) การปฏิรูปโดยโหม่ยจึงได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างความเจริญเติบโตให้แก่เวียดนาม

การปฏิรูปเศรษฐกิจแบบโดยโหม่ยส่งผลให้เวียดนามเริ่มมีการเชื่อมต่อกับนานาชาติเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมองค์การระหว่างประเทศและภูมิภาคเช่นอาเซียนในปี ค.ศ. 1995 (พ.ศ.2538) เขตการค้าเสรีอาเซียน (AFTA) ในปี ค.ศ. 1996 และ 2006 (พ.ศ. 2539 และ 2549) ลงนามสมัครเป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลก (WTO) ข้อตกลงการค้าระหว่างประเทศ การเชื่อมต่อกับนานาชาตินี้สะท้อนว่า เวียดนามได้ผนวกตัวเองเข้ากับพลวัตเศรษฐกิจโลกทั้งด้านการค้าและการลงทุน ผลที่ตามมาคือเศรษฐกิจเวียดนามขยายตัวอย่างเห็นได้ชัด จากข้อมูลในภาพที่ 1 (ส่วนบน) เห็นได้ว่าเวียดนามมีระดับรายได้ประชาชาติที่แท้จริงต่อหัวสูงขึ้นตามลำดับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 (พ.ศ.2533) เป็นต้นมา และภาพที่ 1 (ส่วนล่าง) ชี้ให้เห็นว่า ในปี1986 เวียดนามมีอัตราการเจริญเติบโตเฉลี่ยเพียงร้อยละ 0.4 และมีรายได้ประชากรที่แท้จริงต่อหัวอยู่ที่ 385 ดอลลาร์สหรัฐ ต่อมาในปี1989 เวียดนามทำการปฏิรูปนโยบายโดยโหม่ย ส่งผลให้ในช่วงปี ค.ศ.1990-2018 (พ.ศ.2533-2561) รายได้ประชากรที่แท้จริงต่อหัวในเวียดนามเพิ่มขึ้นถึง 4.5 เท่า ยิ่งกว่านั้น หากพิจารณาเฉพาะในช่วงหลังการใช้นโยบายโดยโหม่ยตั้งแต่ปี ค.ศ.1991-2019 (พ.ศ.2534-2552) พบว่าเวียดนามมีอัตราการเติบโตของรายได้ต่อหัวที่สูงมากกว่าหลายประเทศในอาเซียน ดังที่ปรากฏในตารางที่ 1

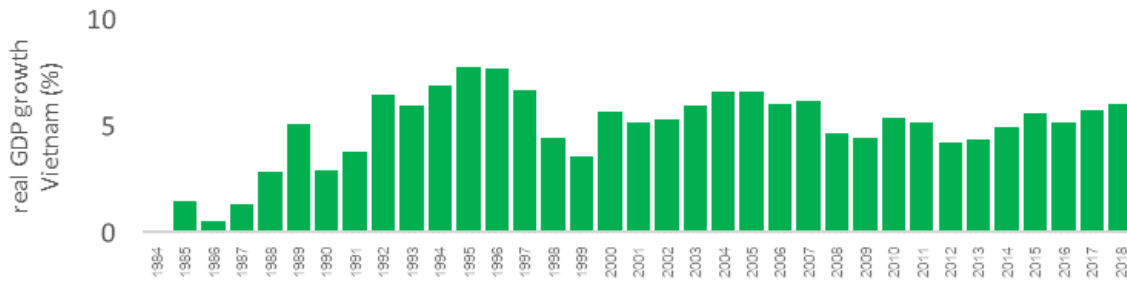

Figure 1 กราฟแสดงรายได้ประชาชาติที่แท้จริงต่อหัว และอัตราการเจริญเติบโตในเวียดนาม ระหว่างปี ค.ศ.1984-2018 (พ.ศ.2527-2531)

(Source: World Bank, World Development Indicator, 2021a)

Table 2 อัตราการเติบโตของรายได้ประชาชาติต่อหัวที่แท้จริงเฉลี่ยของกลุ่มประเทศอาเซียนตั้งแต่ ค.ศ.1991-2019

(พ.ศ. 2534-2562)

ประเทศ	อัตราการเติบโตเฉลี่ย (ร้อยละ)
มาเลเซีย	3.6
กัมพูชา	4
ลาว	4.9
ไทย	3.4
สิงคโปร์	3.5
เวียดนาม	5.6
ฟิลิปปินส์	2.6
อินโดนีเซีย	3.4
บรูไน	-0.5
พม่า	7.6

(Source: World Bank, World Development Indicator, 2021)

เมื่อพิจารณารายละเอียดในภาพที่ 1 พบว่า มีบางช่วงที่เศรษฐกิจเวียดนามเติบโตสูงเป็นพิเศษ ดังเช่นในช่วง 1995 และ 1996 ซึ่งอาจมองได้ว่ามาจากการที่เวียดนามได้ทำข้อตกลงด้านการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกรอบการทำงานที่เวียดนามต้องการเปิดเสรีการค้าและการลงทุนร่วมกับพันธมิตรในอาเซียน โดยเวียดนามใช้ประโยชน์จากข้อตกลงเพื่อเพิ่มการส่งออกของสายผลิตภัณฑ์ที่แข่งขันได้ เช่น สินค้าจากเกษตรกรรม การประมง สิ่งทอ รองเท้า และเฟอร์นิเจอร์ จึงเป็นผลทำให้อัตราการเจริญเติบโต ในช่วงนั้นอยู่ที่ร้อยละ 7 อย่างไรก็ตามใน ค.ศ.1997 (พ.ศ.2540) อัตราการเจริญเติบโตในเวียดนามเริ่มลดลง สาเหตุมาจากวิกฤตการณ์ทางการเงินในเอเชีย ซึ่งผลกระทบจากวิกฤตดังกล่าว ดำเนินไปจนถึงปี 1999 เนื่องจากรายได้ส่วนใหญ่ของเวียดนามมาจากการส่งออก และการให้บรรษัทข้ามชาติเข้ามาลงทุนในประเทศ (Tran, 1999)

เศรษฐกิจในประเทศเวียดนามเริ่มกลับมาฟื้นตัวอีกครั้งตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 (พ.ศ.2543) เนื่องจากต่างชาติยังมองเห็นโอกาสในการลงทุนในประเทศที่มีต้นทุนค่าแรงต่ำ (ดังเช่น การเข้ามาลงทุนของบริษัทเครื่องใช้ไฟฟ้าญี่ปุ่นต่างๆ) การลงทุนจากต่างชาติถือเป็นแรงสนับสนุนให้อัตราการเจริญเติบโตขยายตัว รวมถึงการเข้าร่วม WTO ในปี 2007 ถือเป็นอีกหนึ่งตัวแปรหลักที่ช่วยเสริมการเจริญเติบโตส่งเสริมให้อัตราการเติบโตของเวียดนามขยายตัว การส่งเสริมการส่งออกของภาคอุตสาหกรรมเบาและงานฝีมือ อุตสาหกรรมหนักและแร่ธาตุ (เช่น น้ำมันดิบ) รวมถึงผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและสัตว์น้ำ ก็เสริมแรงให้เศรษฐกิจมีการเติบโต (Hanh, 2010) ตั้งแต่ปี ค.ศ.2000-2006 (พ.ศ. 2543-2546) เศรษฐกิจเวียดนามมีอัตราการเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 6

อย่างไรก็ตาม วิกฤตการณ์สินเชื่อซับไพรม์ (subprime mortgage crisis) ได้จู่โจมเศรษฐกิจเวียดนาม ในปี 2007 ถึง 2009 อัตราการเจริญเติบโตเริ่มปลับลดลง สาเหตุหลักมาจากลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่พึ่งพิงการส่งออกเป็นอย่างมาก (Le, 2009; Nguyen et al., 2010; Herr et al., 2016) ดังนั้นเมื่ออุปสงค์การส่งออกจากประเทศในกลุ่ม G3 ลดลง (อเมริกา ญี่ปุ่น และ EU) ย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจเวียดนามด้วย ในช่วงของวิกฤตซับไพรม์ การเติบโตของการส่งออกและนำเข้าติดลบสูงสุดถึง

ร้อยละ 40 และ 20 ตามลำดับ (Nguyen et al., 2011 : 7) จนกระทั่งในปี 2010 เศรษฐกิจเวียดนามได้กลับมาฟื้นตัวขึ้นอีกครั้งตามทิศทางของเศรษฐกิจโลกที่ฟื้นตัวและร่วมดำเนินการเข้าร่วมเป็นสมาชิกอย่างเป็นทางการในการเจรจาข้อตกลงหุ้นส่วนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (TPP) และเริ่มการเจรจาเขตการค้าเสรีทวีปภาคีกับสหภาพยุโรป (EFTA) เพื่อผลักดันให้เศรษฐกิจเติบโตต่อไป

กล่าวโดยสรุป การปฏิรูปโดยใหม่ทำให้เศรษฐกิจเวียดนามเติบโต การปฏิรูปนี้ถือเป็นการปรับโครงสร้างสำคัญที่ผลักดันให้เศรษฐกิจเวียดนามผูกพันกับโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ยังผลมาสู่ความเสี่ยงที่วิกฤติในท่อนที่สามารถส่งผลให้เกิดวิกฤติการณ์ในเวียดนามได้ หรืออีกนัยหนึ่งคือภาพของเศรษฐกิจมหภาคของเวียดนามสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้ง (contradiction) แห่งกระบวนการสะสมทุน ที่ด้านหนึ่งสร้างการเติบโตและอีกด้านหนึ่งก็เพิ่มความเสี่ยงให้แก่เศรษฐกิจ ดังที่เห็นจากวัฏจักรเศรษฐกิจที่ขึ้นลงตามความผันผวนของเศรษฐกิจโลกและภูมิภาค

ค่าเช่าทรัพยากรธรรมชาติและความไม่ยั่งยืน

กระบวนการสำคัญของทุนคือการแสวงหา “ค่าเช่า” จากการผูกขาด (monopoly rent) ดังที่เดวิด ฮาร์วีย์ (Harvey, 2002) ต่อยอดแนวคิดของมาร์กซ์แสดงให้เห็นผ่านปรากฏการณ์การเกิดขึ้นของแหล่งทองที่เกี่ยวทางวัฒนธรรมสำคัญที่ต่าง ๆ บนโลกในฐานะที่เป็นพื้นที่รวมทุนทางวัฒนธรรม (collective symbolic capital) อย่างมหาศาล¹ เพื่อให้พื้นที่นั้นเกิดลักษณะทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น นำมาสู่การทำกำไรจาก “ค่าเช่า” ที่เพิ่มพูนขึ้นในกิจกรรมต่าง ๆ บนพื้นที่นั้นโดยบริษัทเอกชนและอำนาจของรัฐ เมื่อหันกลับมามองเวียดนามพบว่าไม่ปรากฏอาณาเขตแห่งวัฒนธรรมที่เป็นกรณีตัวอย่างค่าเช่านี้ อย่างไรก็ตามเรากลับพบว่าเป็นอาณาเขตที่ทรัพยากรธรรมชาติถูกขูดรีด ซึ่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแตกต่างจากข้อเสนอของฮาร์วีย์ กล่าวคือการที่ทุนแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในเวียดนามนั้นไม่ได้นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของค่าเช่า แน่นนอนด้วยสาเหตุที่ว่า การขูดรีดทรัพยากรธรรมชาติสามารถถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขทางกายภาพ (ที่ถูกใช้แล้วหมดไป ไม่เหมือนจากค่าเช่าทางวัฒนธรรมที่สร้างขึ้นได้ตลอด) และนำมาสู่ความไม่ยั่งยืนในอนาคต

ปรากฏการณ์ข้างต้นเกิดขึ้นได้เนื่องจากเวียดนามเป็นประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ในทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีความอุดมพล้งงานแหล่งน้ำมันดิบที่กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาค แร่ธาตุบอไซต์ โปแตสเซียม และเหล็กที่มีจำนวนมาก รวมไปถึงจนถึงแร่ยูเรเนียมนาซนิต เงื่อนไขนี้เป็นสิ่งดึงดูดการเข้ามาลงทุนของต่างชาติ ประกอบกับการที่นโยบายโดยใหม่ที่อนุญาตให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนทำอุตสาหกรรมในประเทศ และให้สิทธิการใช้ที่ดินแก่เอกชน ถือเป็นปัจจัยเอื้อให้ต่างชาติสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้ ซึ่งสถานการณ์ที่รัฐให้มีการลงทุนจากต่างชาติเข้ามาหาประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาตินี้เป็นองค์ประกอบสำคัญของการแสวงหา “ค่าเช่า” ซึ่ง ณ ที่นี้ไม่ได้หมายถึงค่าเช่าอาคารบ้านเรือนหรือค่าเช่าที่ดิน หากแต่เป็นปรากฏการณ์ที่หน่วยหรือกลุ่มทางเศรษฐกิจสามารถกระทำการเพื่อทำให้ได้รับผลตอบแทนที่สูงกว่าปกติ (เช่น การกระทำการทดลองและวิจัย และวิ่งเต้นในการจัดสิทธิบัตรของสิ่งประดิษฐ์ เพื่อทำให้เป็นผู้ผูกขาดในการผลิตสินค้านั้นผู้เดียว หรือ กรณีของนักกีฬาที่มีพรสวรรค์และความสามารถมากทำให้ได้รับค่าจ้างมหาศาลเกินกว่าระดับที่นักกีฬาปกติคนอื่นได้รับ เป็นต้น) ซึ่งเมื่อมาพิจารณาในกรณีนี้จึงหมายความว่า การที่รัฐเอื้อให้การลงทุนจากต่างชาติเข้ามาหาใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติของเวียดนามได้สร้าง “ส่วนเกิน” ให้แก่ผู้ที่ลงทุนนั่นเอง

¹ ฮาร์วีย์ได้อ้างถึงกรณีของมาร์กซ์ที่วิเคราะห์ถึงไร่องุ่นที่ผลิตไวน์ (vineyard) ที่สามารถให้ประโยชน์จากพื้นที่ในการขายไวน์ในราคาผูกขาดที่สูง (และสามารถขายที่ต่อในราคาที่สูงได้ด้วย) โดยต่อยอดชี้ให้เห็นว่าค่าเช่าไม่ได้เกิดจากความได้เปรียบบนที่ดินหากแต่ เป็น “กิจกรรม” ที่สร้างบนพื้นที่นั้น ๆ ที่เห็นเครื่องดึงดูดการเก็งกำไรในรูปแบบต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น

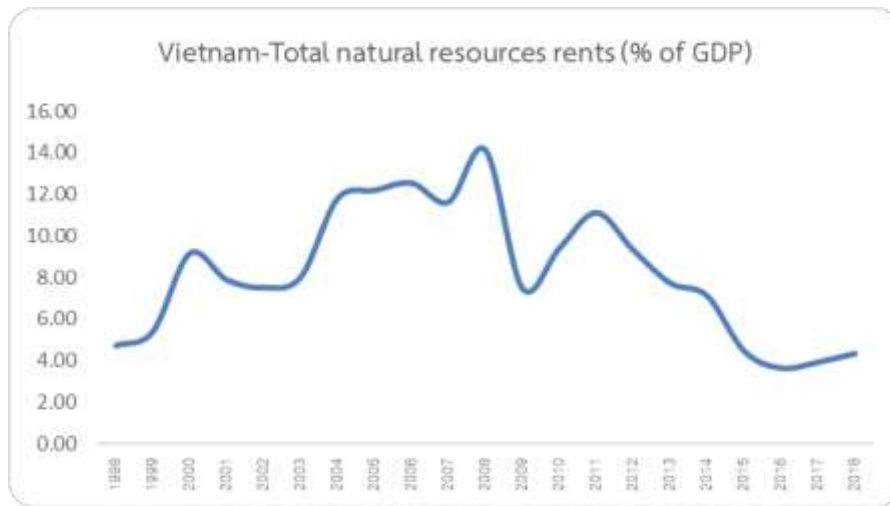

Figure 2 กราฟแสดงสัดส่วนค่าเช่าทรัพยากรธรรมชาติรวมของเวียดนามต่อ GDP ระหว่างปี 1998-2019 (ร้อยละของGDP)

(Source: World Bank, World Development Indicator, 2021b)

รูปที่ 2 เป็นการแสดงค่าเช่าทรัพยากรธรรมชาติของเวียดนาม ซึ่งนิยามจากส่วนต่างระหว่างราคาและต้นทุนเฉลี่ยของทรัพยากรธรรมชาติ โดยคิดเป็นสัดส่วนของรายได้ประชาชาติ (GDP) หรือ อีกนัยหนึ่งคือ มันเป็นการวัด “ส่วนเกิน” ที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั่นเอง หากสัดส่วนค่าเช่าต่อ GDP สูงหมายความว่า ทรัพยากรธรรมชาติได้ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่สูง เพราะราคาทรัพยากรธรรมชาติ (ในทางเศรษฐศาสตร์ราคาสะท้อนถึงรายรับเฉลี่ยจากการประกอบการด้วย) มากกว่าต้นทุนเฉลี่ยในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และถ้าหากสัดส่วนค่าเช่าต่อ GDP ต่ำ หมายความว่าผลตอบแทนที่ได้จากกิจกรรมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติน้อยนั่นเอง เราสังเกตได้ว่าค่าเช่าทรัพยากรธรรมชาติของเวียดนามนั้นเพิ่มขึ้นในช่วงแรก และลดลงในช่วงหลัง แสดงให้เห็นว่าในช่วงต้นของนโยบายโดยโหมย เอกชนสามารถเข้ามาแสวงหาส่วนต่างจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้ในระดับที่สูง มีความเป็นไปได้ที่ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆที่ไม่เคยถูกใช้ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ได้ถูกนำมาใช้โดยมีต้นทุนการจัดหาต่ำเพราะยังมีอยู่เหลือเฟือ ทำให้สร้างผลตอบแทนหรือค่าเช่า “ส่วนเกิน” ให้แก่การประกอบการได้สูง อย่างไรก็ตาม การลดลงของสัดส่วนค่าเช่าต่อ GDP ในช่วงหลังสะท้อนว่าทรัพยากรธรรมชาติในเวียดนามเริ่มถูกใช้มากขึ้นจึงอาจทำให้เกิดแรงกดดันในต้นทุนที่สูงขึ้นเพราะทรัพยากรอาจหาได้ยากขึ้น

แนวโน้มที่ลดลงนี้สะท้อนถึงผลกระทบแบบปล้นชิงในมิติของทรัพยากรธรรมชาติ ดังที่ Harvey (2003) วิเคราะห์ว่า เพื่อให้เกิดความสามารถในการทำกำไร (profitability) ทุนต้องทำงานด้วยการเคลื่อนที่ไปหาแหล่งผลิตที่มีราคาปัจจัยการผลิตต่ำ โดยแสวงหาแหล่งทรัพยากรใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ กรณีของเวียดนามก็เป็นเช่นนั้น โดยประเทศจีนถือเป็นตัวละครสำคัญที่ดำเนินหวังจังหวะในการสะสมทุนนี้ ดังตัวอย่างของกระบวนการอาณานิคมแห่งทุนในการตั้งโรงไฟฟ้าพลังความร้อนถ่านหิน Vinh Thuan เพื่อดึงเอาทรัพยากรถ่านหินเวียดนามไปใช้สำหรับการผลิตไฟฟ้า ซึ่งมีการใช้กำลังการผลิตถึง 1,200 เมกะวัตต์ต่อปี การดึงเอาทรัพยากรในประเทศเวียดนามไปใช้เพื่อผลิตให้กับนายทุนต่างชาติมิได้มีเพียงเท่านั้น แต่ยังมีอีกกรณีคือ การทำข้อตกลงระหว่างจีนกับรัฐเวียดนามในการทำเหมืองแร่บอกไซต์ (bauxite) ข้อตกลงดังกล่าวทำให้จีนสามารถทำเหมืองและสร้างโรงงานผลิตอะลูมิเนียมขั้นปฐมภูมิภายในประเทศเวียดนาม และทำการขุดแร่บอกไซต์ถึง 6 แห่งภายในพื้นที่ 1,125,000 ไร่ เพื่อนำไปใช้สำหรับกระบวนการผลิต ซึ่งการเข้ามาลงทุนด้านทรัพยากรของจีนส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติเวียดนามถูกดึงไปใช้เพื่อการผลิตเพิ่มขึ้น (Aranya, 2013)

แน่นอนว่าการได้ส่วนผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของทุกกิจกรรมแห่งทุนคงเป็นไม่ได้ แต่ภาพรวมแห่งการขูดรีดทรัพยากรธรรมชาติเผยให้เห็นถึงสถานการณ์ของเวียดนาม ในปี ค.ศ.2019 (พ.ศ.2562) ได้กลายเป็นหนึ่งใน 15 ประเทศที่อากาศเป็นพิษมากที่สุดในโลกในด้านความหนาแน่นของฝุ่น pm 2.5 ที่ 34.6 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร² โดยสาเหตุหลักนอกจากการใช้จักรยานยนต์มากและการเผาขยะ คือการปล่อยมลพิษจากโรงงานไฟฟ้าพลังถ่านหิน (ซึ่งกำลังมีโครงการจะสร้างขึ้นอีก 26 แห่งในอนาคต) และถ้าหากสถานการณ์เช่นนี้ดำรงอยู่จะทำให้เวียดนามในปีค.ศ.2030 (พ.ศ.2573) จะกลายเป็นประเทศที่มีการปล่อย

² จากข้อมูลเว็บไซต์ www.iqair.com

มลพิษสูงเป็นอันดับสองในอาเซียน (รองจากอินโดนีเซีย) และได้รับผลกระทบจากมลพิษนี้ “มากที่สุด” ในแง่ของการเสียชีวิตของประชากรก่อนวัยอันควร (มีอัตราคือ มากกว่า 188.8 ต่อ 1 ล้านคน) (Koplit et al., 2017)

ไม่เพียงแต่อุตสาหกรรมพลังงานไฟฟ้าเท่านั้น ประเทศเวียดนามในเมืองไฮฟอง (Hi Phong) ยังเป็นฐานการผลิตสำคัญ ที่เป็นฐานการผลิตเสื้อผ้าแบรนด์ในลักษณะ “แฟชั่นรวดเร็ว” (fast-fashion)³ อย่าง Zara และ H&M ซึ่งสามารถสร้างรายรับจากประเทศเวียดนามได้ถึง 1.43 และ 73.91 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี ค.ศ.2018 (พ.ศ.2561) แน่นอนว่าผลประกอบการย่อมแลกมาซึ่งกิจกรรมที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม เป็นที่ทราบกันดีว่าอุตสาหกรรมนี้ต้องการฝ้ายและการย้อมผ้าอย่างมหาศาล และในกระบวนการผลิตโดยเฉพาะการซักผ้าจากใยสังเคราะห์โพลีเอสเตอร์ ได้ทำการปล่อยไมโครไฟเบอร์ซึ่งไม่สามารถละลายในน้ำได้ทำให้เพิ่มปริมาณพลาสติกในทะเลและท้องน้ำ อันเป็นการสร้างความเสี่ยงต่อพืชและสัตว์ทะเล รวมถึงปลาที่มนุษย์จับมาบริโภคด้วย (Van, 2019) นอกเหนือจากตัวอย่างจากสองแบรนด์ที่กล่าวมาแล้ว ยังมี UNIQLO ที่กำลังมองหาช่องทางขยายกิจการในเวียดนามหลังจากที่ได้เปิดสาขาแรกไปแล้วด้วย (เพิ่งอ้าง) แม้ว่าสภาพในปัจจุบันและผลกระทบในระยะสั้นและยาวได้ถูกประเมินให้เห็นแล้วแต่ดูเหมือนว่าการสะสมทุนในเวียดนามยังคงเคลื่อนที่โดยทิศทางแห่งการปล้นชิง

ประเด็นที่น่าคิดคือเมื่อเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเช่นนี้แล้ว รัฐบาลเวียดนามไม่ทำอะไรเลยหรือ? คำตอบคือไม่ใช่ อันที่จริงตั้งแต่ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา ภาครัฐได้ให้ความสนใจออกกฎหมายปกป้องสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ทั้งในรัฐธรรมนูญฉบับปี 1992 ที่มาตรา 17 และ 29 มีสาระคือ ต้องการบังคับใช้การลงโทษต่อการกระทำที่เป็นผลให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม และ รัฐธรรมนูญ ปี 2013 ที่เพิ่มสาระว่าปัจเจกชนมี “สิทธิ” อยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่สะอาด (มาตร 43) แม้ตัวบทมีเจตนาชัดเจน แต่เวียดนามมีปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายและบทลงโทษซึ่งสามารถระบุได้อย่างน้อย 3 ประเด็น ได้แก่ (1) รัฐบาลมีทรัพยากรในการตรวจตราไม่เพียงพอ เช่น กรณีของที่ดินสิ่งแวดล้อมของรัฐบาลที่ฮานอยไม่สามารถตรวจตราการปล่อยน้ำเสียได้ทั่วถึง รวมถึงไม่มีระบบการจัดการน้ำเสียที่เพียงพอ (Whong, 2020) (2) การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมยังมีความอิหลักอิเหลื่อเนื่องจากการจัดการข้อพิพาทด้านสิ่งแวดล้อมด้วยกระบวนการศาลถือเป็นสิ่งใหม่สำหรับสังคมเวียดนาม ทำให้ไม่คุ้นชิน คนเวียดนามยังเคยชินกับการไกล่เกลี่ยและประนีประนอมนอกศาล และ (3) มีหน่วยงานรัฐทำหน้าที่บังคับใช้กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมหลายหน่วยงานเกิน ทำให้หาเจ้าภาพรับผิดชอบยาก และเกิดการทับซ้อนของหน้าที่ระหว่างหน่วยงานต่างๆ (Tin, 2019)

การสะสมทุนที่ปล้นชิงทรัพยากรธรรมชาติในเวียดนามเผยให้เห็นอีกครั้งหนึ่งถึง “ความขัดแย้ง” (contradiction) ในกระบวนการสะสมทุน ในอีกด้านหนึ่งเวียดนามกลายเป็นฐานผลิตเพื่อสร้างกำไรให้แก่ทุนจากกิจกรรมที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และในอีกด้านหนึ่งกิจกรรมที่เกิดขึ้นส่งผลให้เกิดความไม่ยั่งยืนแก่ทรัพยากรธรรมชาติด้วย อีกทั้งอาจมีความเสี่ยงต่อชีวิตของประชากรด้วย ปรากฏการณ์นี้สะท้อนถึงความเสี่ยงที่ไม่มีเสถียรภาพของการสะสมทุน ซึ่งในอนาคตหากสภาพการณ์นี้ยังคงอยู่ก็สามารถสร้างขีดจำกัดให้แก่การทำกำไรของทุนได้

ความตึงเครียดและความขัดแย้งในกระบวนการสะสมทุน

ถ้าหากเราพิจารณาลำพังแค่การเติบโตของรายได้ประชาชาติ เวียดนามดูเหมือนจะเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จในการยกระดับเศรษฐกิจในเวลาสั้นๆ แต่แท้จริงแล้วการปฏิรูปโดยใหม่ตั้งแต่เริ่มก็ได้สร้างความ “ตึงเครียด” ทางชนชั้นแก่กระบวนการสะสมทุน กล่าวคือ การปฏิรูปนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารของรัฐวิสาหกิจ โดยรัฐส่วนกลางโอนถ่ายอำนาจไปยังผู้อำนวยการ (director) ในการ “จ้างคน” และ “ไล่ออก” มากขึ้น แต่อำนาจนี้มาพร้อมกับการที่รัฐส่วนกลางยุติเงินอุดหนุนวิสาหกิจ ซึ่งมีการประมาณการไว้ว่าช่วงเปลี่ยนถ่ายระบบในปี ค.ศ. 1990-1992 (พ.ศ.2533-2535) มีการเลิกจ้างเกิดขึ้นถึง 446,200 คน (จากกำลังแรงงาน 2.92 ล้านคน) (Bresford & Nyland, 1998 : 72) แต่แน่นอนว่าการปฏิรูปอนุมัติให้มีบริษัทต่างชาติและบริษัทร่วมทุนกับต่างชาติให้เกิดขึ้น ซึ่งก็มีผลให้เกิดการขยายตัวของอุปสงค์แรงงานในภาคส่วนเอกชนขึ้น ภายใต้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างนี้ “แรงงาน” ถือเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ เนื่องจากการเติบโตของเวียดนามถูกขับเคลื่อนด้วยการผลิตที่

³ อุตสาหกรรมแบบ fast fashion คือการผลิตเสื้อผ้าและสินค้าแฟชั่นตามกระแสนิยม โดยปรับแนวคิดจากการแสดงแฟชั่นโชว์หรือวัฒนธรรมการแต่งตัวจากเหล่าคนดัง ให้เข้ามาสู่ไลน์การผลิตเสื้อผ้าและสินค้าอื่นๆอย่างรวดเร็ว และไม่ได้อาศัยราคาสูงมากนัก

เน้นแรงงาน (labour intensive) (Belser, 2000) ด้วยโครงสร้างประชากรที่มีความเกือหนุนเพราะ มีคนวัยทำงาน (อายุ 15 – 59 ปี) มากถึง 63 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 65 ของประชากรทั้งหมด (Panitpongsri & Jaroonpipatkul, 2020) ซึ่งถือว่าสวนทางกับสถานการณ์ ageing society ที่เกิดทั่วไป ตรงนี้จึงนำมาสู่การไต่สวนถึง “การทำกำไร” (profitability) ของเศรษฐกิจเวียดนามที่เกี่ยวข้องกับแรงงาน

ในทางเศรษฐศาสตร์แบบมาร์กซ์ แรงงานถือเป็น “ผู้สร้าง” มูลค่าส่วนเกิน (surplus value) โดยการสร้างมูลค่าส่วนเกินเกิดขึ้นในกระบวนการแรงงาน (labor process) และส่วนเกินดังกล่าวถูกเก็บเกี่ยวจากกระบวนการทำกำไร (realization process) ดังนั้นกำไรและมูลค่าส่วนเกินจึงเปรียบเทียบเหมือนเหรียญสองด้านที่เกิดขึ้นในกระบวนการสะสมทุน อย่างไรก็ตามมูลค่าส่วนเกินเป็นสิ่งที่มองเห็นโดยตรงได้ยาก ในการนี้เราจึงนำวิธีของ Mohun (2003 : 90-93) มาปรับใช้เพื่อให้เห็นแนวโน้มของมูลค่าส่วนเกินผ่านสัดส่วนกำไร กล่าวคือ ผลกำไรหาได้จากส่วนต่างระหว่าง มูลค่าเพิ่มทั้งหมดหรือรายได้ประชาชาติทั้งหมด (MVA⁴) และค่าจ้างทั้งหมด (W) ส่วนด้วยมูลค่าเพิ่มทั้งหมด (MVA)

$$\frac{\pi}{MVA} = \frac{MVA-W}{MVA} \quad (1)$$

โดยมูลค่าเพิ่มทั้งหมด (MVA) หาได้จาก ผลคูณของดัชนีราคา (Pmva) และมูลค่าเพิ่มของเงินที่แท้จริง (RMVA) และค่าจ้างทั้งหมด (W) หาได้จากผลคูณของอัตราค่าจ้างต่อชั่วโมง (w) และจำนวนชั่วโมงทำงานทั้งหมด(H)

$$MVA = PmvaRMVA \quad (1.1)$$

จะได้สมการที่ (2) ออกมาดังนี้

$$\frac{\pi}{MVA} = \frac{PmvaRMVA-wH}{PmvaRMVA} \quad (1.2)$$

จากนั้นเมื่อนำดัชนีราคา และจำนวนชั่วโมงมาหารจะได้สมการที่ (3) ออกมาดังนี้

$$\frac{\pi}{MVA} = \frac{\frac{RMVA}{H} - w}{\frac{Pmva}{H}} \quad (1.3)$$

สมการข้างต้นอธิบายว่า หากผลิตภาพแรงงานมีมูลค่าที่สูงกว่าค่าจ้างที่แรงงานได้รับย่อมเกิดกำไรในการสะสมทุน และในทางเดียวกัน การที่อัตราการเติบโตของผลิตภาพแรงงานสูงกว่าอัตราการเติบโตของค่าจ้างแท้จริง สู่ถึงสถานการณ์ที่แรงงานถูกขูดรีดมูลค่าส่วนเกินให้กลายเป็นกำไรในการสะสมทุนด้วย

เมื่อพิจารณาข้อมูลเชิงประจักษ์ของเวียดนามพบว่า ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2004-2017 (พ.ศ.2547-2560) ค่าจ้างที่แท้จริงมีการเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 3 ต่อปี ในขณะที่ผลิตภาพแรงงานที่แท้จริงของเวียดนามเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 5 ต่อปี ส่วนต่างของอัตราการเติบโตผลิตภาพและค่าจ้างที่เกิดขึ้นสะท้อนถึงมูลค่าส่วนเกินในระบบเศรษฐกิจเวียดนาม สิ่งที่น่าสนใจคือ การขูดรีดมูลค่าส่วนเกินได้กระทำภายใต้ผลิตภาพที่ “ต่ำ” จากข้อเท็จจริงที่ว่าเวียดนามเคยถูกจัดให้เป็นประเทศที่ ๑ มีผลิตภาพต่ำเป็นอันดับ 3 ในอาเซียน รอง ลาว และ กัมพูชา (Nguyen, 2014) แม้ว่าต่อมาความต่างของผลิตภาพระหว่างประเทศเวียดนามและประเทศอื่น ๆ ได้ลดลงตามการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ในภาพรวมก็ยังคงต่ำกว่าประเทศอื่น ๆ อยู่มาก เหตุผลหลัก ๆ ที่ผลิตภาพแรงงานต่ำนั้นมาจาก การผลิตส่วนใหญ่ของเวียดนามนั้นยังเป็นรูปแบบจ้างเหมาช่วง (outsourcing) และสินค้าที่ผลิตยังมีมูลค่าเพิ่มในช่วงโซ่มูลค่าโลกที่ต่ำ รวมถึงพื้นฐานสาธารณูปการด้านการศึกษาที่ไม่เพียงพอ (Herr et al., 2016) ฉะนั้นการมองเศรษฐกิจเวียดนามเติบโตจากการแสวงหามูลค่าส่วนเกินแบบสัมพัทธ์ (relative surplus value) ด้วยการยกระดับ “ความเข้มข้น” หรือผลิตภาพแรงงาน จึงดูไม่ครอบคลุมนัก⁵

⁴ มูลค่าของสินค้าและบริการขั้นสุดท้ายที่มีมูลค่าเป็นตัวเงิน

⁵ มูลค่าส่วนเกินเชิงสัมพัทธ์ คือ การสร้างมูลค่าส่วนเกินโดยกระบวนการลดมูลค่าแลกเปลี่ยนของพลังแรงงาน (ค่าจ้าง) ซึ่งกระทำได้โดยใช้เทคนิคเพื่อเพิ่มผลิตภาพแรงงาน (จ้างเท่าเดิมแต่ผลิตได้มากขึ้น แปลว่าค่าจ้างถูกลง) ผลที่ตามมาคือนายทุนสามารถขูดรีดมูลค่าส่วนเกินได้มากขึ้นแม้เวลาในการทำงานเท่าเดิม

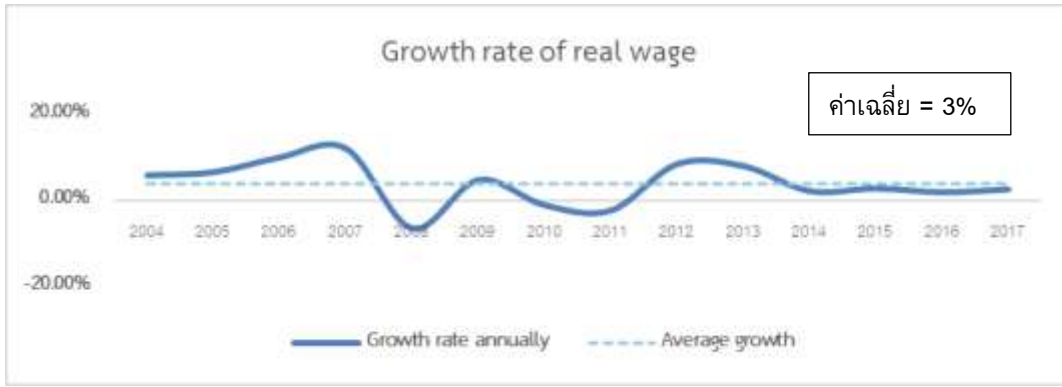

Figure 3 แสดงสัดส่วนเปรียบเทียบระหว่างอัตราการเติบโตค่าจ้างแท้จริง และอัตราการเติบโตค่าจ้างแท้จริงเฉลี่ยระหว่างปี ค.ศ.2004-2017 (พ.ศ.2547-2560) (ร้อยละ)

(Source: CEIC data, 2019; Federal Reserve Economic Data, 2020a)⁶

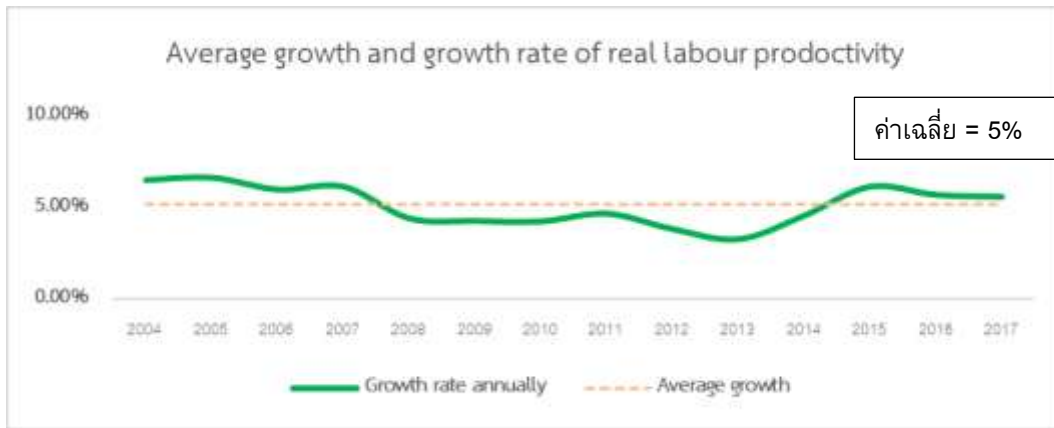

Figure 4 แสดงสัดส่วนเปรียบเทียบระหว่างอัตราการเติบโตผลิตภาพแรงงาน และอัตราการเติบโตผลิตภาพแรงงานเฉลี่ย ระหว่างปี ค.ศ.2004-2017 (พ.ศ.2547-2560) (ร้อยละ)

(Source: Federal Reserve Economic Data, 2020b, 2020c, 2020d)⁷

เมื่อเป็นเช่นนี้ คำอธิบายเรื่องกลไกการขูดรีดจึงน่าจะอยู่ที่การ “กดค่าจ้าง” (wage suppression) ซึ่งเมื่อพิจารณาการกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำของเวียดนามพบว่าการปรับตัวขึ้นอย่างสม่ำเสมอและมากกว่าอัตราเงินเฟ้อ อีกทั้งระดับค่าจ้างที่แรงงานได้รับโดยเฉลี่ยก็สูงกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ของ Fair Labor Association (2019) พบว่า ระดับค่าจ้างเฉลี่ยที่แรงงานได้รับนั้นยังห่างไกลกับระดับค่าจ้าง “เพื่อชีวิต” (living wage) อยู่มาก⁸ มีเพียงแค่แรงงานบางส่วนที่มีรายได้ถึงระดับเพื่อชีวิต แต่พวกเขาต้องแลกมาด้วยการทำงานล่วงเวลาอย่างเข้มข้น เพื่อให้ครอบครัวสามารถเข้าถึงความจำเป็นพื้นฐาน แรงงานเวียดนามตกอยู่ในภาวะ “จ่ายอม” ต่อเงินล่วงเวลา ซึ่งผ่านการปฏิบัติของโรงงานที่ละเมิดมาตรฐานแรงงานนานาชาติ ภาพที่ 5 แสดงถึงสัดส่วนที่แรงงานเวียดนามถูกปฏิเสธวันหยุด การรับประทานอาหารในช่วงพัก และบังคับให้ทำงานล่วงเวลา เห็นได้ว่า

⁶ ข้อมูลค่าจ้างได้จากรฐานข้อมูลของ CEIC และถ่วงน้ำหนักด้วยดัชนีราคาซึ่งได้จาก Federal Reserve Economic Data จากนั้นจึงค่อยคำนวณอัตราการเติบโต

⁷ เนื่องจากไม่มีข้อมูลจำนวนการจ้างงานโดยตรง ผู้เขียนคำนวณจำนวนแรงงานแต่ละปีด้วยการนำจำนวนประชากรคูณด้วยสัดส่วนการจ้างงานต่อประชากร ทำให้ได้ผลิตภาพเฉลี่ยต่อแรงงาน จากนั้นจึงคำนวณอัตราการเติบโต

⁸ ระดับค่าจ้างเพื่อชีวิตไม่ใช่ค่าจ้างที่แท้จริง แต่เป็นระดับค่าจ้างที่ทำให้แรงงานสามารถเลี้ยงดูตนเองครอบครัวได้อย่างสมศักดิ์ศรี ซึ่งระดับค่าจ้างเพื่อชีวิตมักสูงกว่าระดับค่าจ้างขั้นต่ำ การคำนวณของ Fair Labor Association (2019) ระบุค่าจ้างเพื่อชีวิตของเวียดนามไว้ที่ 248 ดอลลาร์สหรัฐ/เดือน ซึ่งมากกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำถึงร้อยละ 25

สัดส่วนของทุกประเภทสูงกว่าภาพรวมในระดับโลกอย่างเห็นได้ชัด⁹ ดังนั้นเราอาจอธิบายได้ว่ากลไกการขูดรีดของเวียดนามโน้มเอียงไปทางการแสวงหามูลค่าส่วนเกินแบบสมบูรณ์ (absolute surplus value)¹⁰

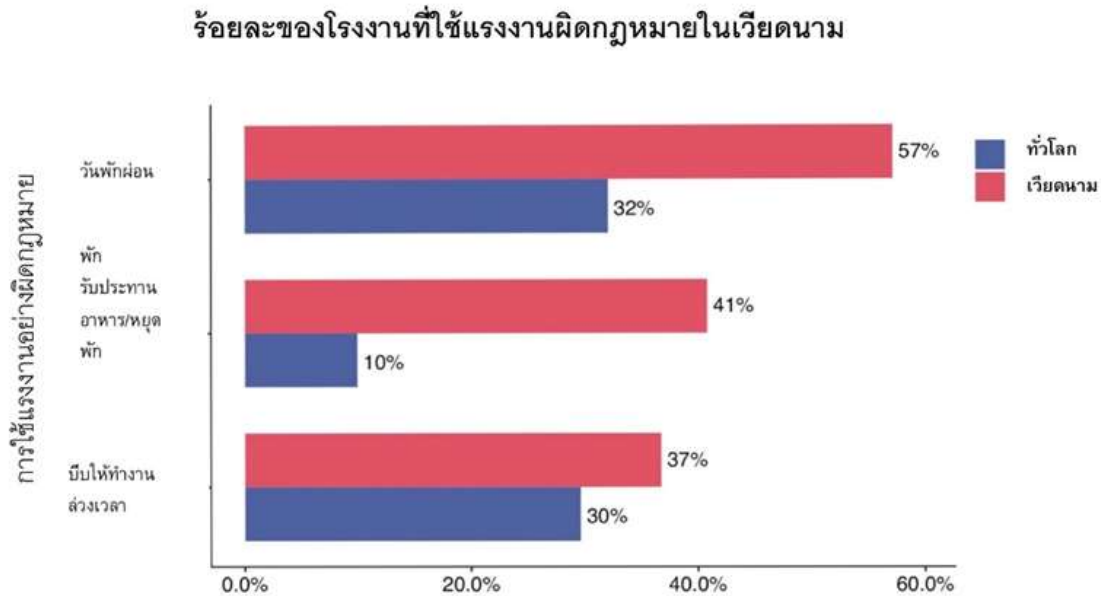

Figure 5 ร้อยละของโรงงานที่ใช้แรงงานผิดกฎหมายในเวียดนาม

(Source: Fair Labor Association, 2019 : 9)

แน่นอนว่าแรงกระทำให้การคั้นกำไร (profit squeezing) จากแรงงาน ไม่ได้ดำเนินอย่างราบเรียบ สถานการณ์ของเวียดนามได้เผยให้เห็นถึงการปะทุของความขัดแย้งทางชนชั้น (class struggle) โดยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2551-2555 (ค.ศ.2008-2012) เกิดการประท้วงของแรงงานร่วม 3,000 ครั้ง (Do & Schweissheim, 2016) ตัวเลขนี้อาจดูไม่น่าเชื่อ แต่เมื่อพิจารณาความจริงที่ว่า การประท้วงที่เกิดขึ้นมักเป็นแบบ “ไม่เป็นทางการ” และ “ฉับพลัน” หรือที่เรียกกันว่า “wildcat strike” ดังนั้นจำนวนที่เกิดขึ้นก็สมเหตุสมผลอยู่ นอกจากความฉับพลันของการเคลื่อนไหวแล้ว บ่อยครั้งการประท้วงก็มีลักษณะที่ “ไร้แกนนำ” ดังที่ Buckley (2018 : 3-6) นำเสนอกรณีการประท้วงในโรงงานผลิตรองเท้าทางตอนใต้ ที่แรงงานไม่พอใจกับการยกเลิกการปรับขึ้นเงินเดือน ในการประท้วงนี้เหล่าแรงงานสร้างความเป็น “ปึกแผ่น” (solidarity) ผ่านสื่อออนไลน์คือ Facebook โดยเหล่าแรงงานแชร์ข้อมูล ความคิด รูปภาพ ภาพเคลื่อนไหว ฯลฯ เพื่อสร้างแนวร่วม “แข็งข้อ” ต่อฝ่ายจัดการของโรงงาน การแข็งข้อนี้เผยให้เห็นเป็นรูปแบบประท้วงที่ไม่มีหัวไม่มีหาง (เพราะไม่มีคนไหนเลยที่บอกว่าตนคือตัวแทนของการเคลื่อนไหวนี้) วิธีการคือ แรงงานออกมานอกโรงงานตัวเอง แล้วตะโกนให้คนอื่น ๆ ออกมาร่วมการประท้วง และแรงงานที่เพิ่งออกมาก็เรียกคนอื่น ๆ มาสมทบ อีกทั้งในบางกลุ่มยังมีกรขว้างปา “กะปิ” (ในภาษาเวียดนามคือ *mắm tôm*) ใส่คนที่ไม่เข้าร่วม (หรือต่อต้าน) การประท้วง (scab labor) ซึ่งพบว่าคลื่นกะปิหยุดการต่อต้านได้ชะงัดนัก การประท้วงลุกลามไปยังบนถนนที่เข้าสู่โรงงาน แรงงานใช้ร่างกายตัวเองกีดขวางการจราจรพร้อมกับเสนอข้อเรียกร้องของตน ในที่สุดการประท้วงจบลง ณ แดงการณครั้งที่ 3 ของโรงงานที่ยอมทำตามข้อเรียกร้องในการเพิ่มวันลาเป็น 30 วันต่อปี และให้ได้รับเงินในช่วงวันลาด้วย

ปรากฏการประท้วงแบบ wildcat นี้สะท้อนถึงความอ่อนแอเชิงโครงสร้างของขบวนการแรงงาน กล่าวคือ ตัวแรงงานเองก็ไม่ได้เห็นความสำคัญของขบวนการใด ๆ ที่ถูกจัดตั้งในนาม Vietnam Confederation of Labor (VGCL) อันเป็นสหภาพทางการ

⁹ การละเมิดอย่างมากมายนี้เกิดขึ้นทั้ง ๆ ที่เวียดนามเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรแรงงานนานาชาติ (International Labor Organization: ILO) ตั้งแต่ปี 1955 และได้ให้สัตยาบันไว้หลายข้อ รวมถึงละเมิดประมวลกฎหมายแรงงานของประเทศที่มีบัญญัติไว้ตั้งแต่ ปี ค.ศ.1994 ด้วย ปัญหาของเวียดนามจึงดูเป็นเรื่องการบังคับใช้มากกว่าเรื่องของการไม่มีกฎหมายรองรับ

¹⁰ มูลค่าส่วนเกินสมบูรณ์ คือ การสร้างมูลค่าส่วนเกินโดยเพิ่มหรือขยายชั่วโมงการทำงาน โดยจ่ายค่าจ้างเท่าเดิม บางแห่งอาจมีการจ่ายเพิ่มขึ้นในรูปแบบโอทีหรือเงินล่วงเวลา อย่างไรก็ตามสามารถพิจารณาได้ว่าส่วนเพิ่มนี้อาจน้อยกว่าส่วนเกินที่นายทุนจะได้รับจากการเพิ่มเวลาทำงาน

ของประเทศ แรงงานมีมุมมองว่าการจัดตั้งสหภาพนี้ไม่ได้เป็นไปเพื่อแรงงานหากแต่เพื่อเป็นตัวแทนของชนชั้นการเมือง การคงอยู่ของสหภาพนั้นมีความ “เป็นกลาง” (neutral) เกินไป เพราะไม่เคยทั้งจัดการประท้วงหรือกดดันให้แรงงานทำการประท้วงแต่อย่างใด (Buckley, 2018 : 1) ผลพวงของการวางเฉย (passive) และอ่อนแอนี้กล่าวได้ว่า มาจากทัศนคติบริหารของรัฐแบบ “พ่อปกครองลูก” (paternalism) ที่ฝังลึกมาตั้งแต่ก่อนการปฏิรูปโดยใหม่ โดยรัฐเน้นการรวมศูนย์อำนาจ ถือว่าตนเป็น “ผู้ปกครอง” ของสหภาพ และไม่ยอมปล่อยให้สหภาพ มีอิสระภาพในการบริหารจัดการด้วยตนเอง ซึ่งส่งผลต่อสถานะ “เกียร์ว่าง” ของสหภาพ ทำให้ไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจที่ตลาดเข้ามามีบทบาทมากขึ้นด้วย (Bresford & Nyland, 1998 : 77)

นอกจากขบวนการแรงงานอ่อนแอแล้ว เวียดนามยังมีระบบสุขภาพที่ไม่เอื้อต่อชีวิตที่ดีของแรงงานด้วย แม้ว่าช่วงเวลาที่ผ่านมารัฐใช้จ่ายภาครัฐเพื่อพัฒนาระบบสุขภาพได้เพิ่มขึ้น แต่ก็ยังมีแนวโน้มส่งเสริมคนรวย (pro-rich) มากกว่าคนจน โดยงบประมาณส่วนใหญ่ลงไปกับการค่าจ้างบุคลากรและเครื่องมือเครื่องมือในการปฏิบัติการในโรงพยาบาล และการอุดหนุนระบบดูแลสุขภาพที่สามารถเข้าถึงได้สำหรับคนในเมือง ในขณะที่งบประมาณส่วนน้อยกระจายไปยังศูนย์อนามัยเพื่อผู้คนในท้องถิ่น (London, 2016 quoted in Oxfam, 2017 : 10) ยิ่งกว่านั้น ระบบสุขภาพเวียดนามมีลักษณะสำคัญคือ “ฟิ่งฟิ่ง” เงินจากเอกชนเป็นหลัก หรือ เป็นการที่ประชาชนชำระค่าบริการด้านสุขภาพเป็น “รายครั้ง” โดยไม่มีระบบประกันสุขภาพรองรับ (หรือที่เรียกว่า out of pocket) ซึ่งการใช้จ่ายบริการสุขภาพแบบนี้เฉลี่ยคิดเป็นประมาณร้อยละ 50 ของรายจ่ายด้านสุขภาพที่เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2538-2556 (ค.ศ.1995-2013) (Hoang, et al., 2015 : 236) จากข้อมูลนี้จึงสามารถอนุมานต่อไปได้ในระดับครัวเรือนว่าย่อมต้องมีผู้ที่แบกรับภาระสุขภาพอันหนักหน่วง ถ้าหากครัวเรือนใดมีอัตราค่าใช้จ่ายพยาบาลมากกว่าร้อยละ 40 ของ รายได้ที่ใช้จ่ายได้จริง¹¹ ครัวเรือนนั้นอยู่กลุ่มที่จะเผชิญกับหายนะจากค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ (health catastrophic expenditure) เป็นอย่างมาก¹² ซึ่งจากการประมาณการพบว่าในปี พ.ศ. 2553 (ค.ศ.2010) มีถึง 563,785 ครัวเรือนที่ถูกผลักให้อยู่ใต้เส้นความยากจนจากรายจ่ายนี้ (Hoang et al., 2013 : 262) โดยเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ แล้ว ที่ผ่านมามีเวียดนามถือว่าอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีสัดส่วนครัวเรือนที่มีรายจ่ายหายนะจากสุขภาพสูงสุด (ประมาณร้อยละ 10.5) (Xu et al., 2003 : 114)

ปรากฏการณ์ทั้งหมดที่วิเคราะห์มานี้สะท้อนถึงสถานการณ์ “ความเปราะบาง” ที่แรงงานเวียดนามต้องเผชิญ ทั้งการที่ถูกรีดคั้นมูลค่าส่วนเกินด้วยกลไกการจ้างงานที่ไม่เป็นธรรม ผนวกกับขบวนการแรงงานที่อ่อนแอ รวมถึงการที่ไม่ได้รับสวัสดิการที่พึงมี โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริการสุขภาพที่ควรเป็นสวัสดิการสาธารณะกลับกลายเป็น “สินค้าเอกชน” ที่ผู้คนต้องรับผิดชอบด้วยตัวเอง และความรับผิดชอบนั้นสร้างความเสี่ยงทำให้ยากจนลงได้อย่างสำคัญ

บทสรุป: เวียดนามในความท้าทาย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิพากษ์ตัวแบบโดยใหม่ของเวียดนาม ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของเสรีนิยมในเวียดนามที่มีปฏิสัมพันธ์กับการค้าและการลงทุนโลกมากขึ้นทำให้มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูง แต่การเติบโตนี้แลกมาด้วยการ “ปล้นชิง” ทรัพยากรธรรมชาติและแรงงานอย่างเข้มข้นจากทุนต่างประเทศ ซึ่งเห็นได้จากอัตราของค่าเช่าในทรัพยากรธรรมชาติที่มีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ และการขูดรีดแรงงานที่เน้นด้านการแสวงหามูลค่าส่วนเกินแบบสัมบูรณ์ ผ่านการบังคับทำงานล่วงเวลา การไม่ให้ลาพักร้อนหรือหยุดพักระหว่างการทำงาน ฯลฯ นอกจากนี้โครงการเสรีนิยมใหม่ของเวียดนามยังเผยให้เห็นถึงสัมพันธเชิงขัดแย้งที่อยู่ภายในตัวระบบ ทั้งความขัดแย้งทางชนชั้นผ่านการประท้วงของแรงงานที่จัดตั้งอย่างไม่เป็นทางการเนื่องด้วยขบวนการแรงงานที่อ่อนแอ รวมถึงการผลักภาระให้สวัสดิการสาธารณะเช่น สุขภาพให้กลายเป็นภาระส่วนตัว ซึ่งแน่นอนว่าอาจเป็นประโยชน์ต่อการขูดรีดมูลค่าส่วนเกินในระยะสั้นแต่อาจไม่เป็นประโยชน์ต่อการผลิตซ้ำระบบทุนนิยมในระยะยาว เพราะครัวเรือนเวียดนามจะประสบกับปัญหาสุขภาพที่มากขึ้นและถูกผลักให้จนลง จนอาจทำให้ศักยภาพในการทำงานลดลงได้

¹¹ รายได้ที่ใช้จ่ายได้จริง (effective income) ในที่นี้หมายถึง รายได้ของครัวเรือนที่หักเอาค่าใช้จ่ายด้านอาหารและสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพอื่นออก

¹² โดยทั่วไปองค์การอนามัยโลกระบุให้ครัวเรือนที่มีรายจ่ายสุขภาพมากกว่าร้อยละ 30 ขึ้นไปถือว่ามีความเสี่ยงต่อหายนะจากรายจ่ายสุขภาพแล้ว ดังนั้นรายจ่ายมากกว่าร้อยละ 40 ย่อมมีความเสี่ยงต่อหายนะและถูกทำให้จนลง (improvement) มากขึ้นไปอีก

แนวทางของ “เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน” (sustainable development goals: SDGs) อาจช่วยบรรเทาผลของการสะสมทุนแบบปล้นชิงได้บ้าง¹³ ซึ่งเวียดนามก็ไม่ได้มีท่าทีปฏิเสธแนวทางพัฒนาดังกล่าวมาเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดนโยบาย อย่างไรก็ตามเวียดนามยังคงเผชิญข้อจำกัดใน 2 ระดับ กล่าวคือ การจัดทำตัวชี้วัดด้านความยั่งยืนที่ยังไม่ครอบคลุมเพราะขาดโครงสร้างพื้นฐาน ซอฟต์แวร์ บุคลากร ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำตัวชี้วัดนี้ (Dang, et al., 2018) และ เวียดนามเผชิญกับความท้าทายทางการคลัง เนื่องจากเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศลดลงเรื่อย ๆ แม้รัฐบาลมีรายรับการคลังเพิ่มขึ้น แต่ยังพบปัญหาการจัดการด้านการลงทุนภาครัฐ (public investment management) ทำให้รายรับอาจไม่ได้ตามเป้า ทำให้ในอนาคตอาจไม่มีงบประมาณเพียงพอต่อเป้าหมาย SDGs ต่าง ๆ ได้ (ซึ่งต้องการอย่างน้อยร้อยละ 7 ของ GDP ใน ค.ศ.2030 (พ.ศ.2573)) (Baum, 2020)

นอกจากนี้ เวียดนามก็ยังคงเผชิญกับอีกความท้าทายสำคัญ การเปลี่ยนผ่านจากนโยบายโดยโหมยทำให้เศรษฐกิจเวียดนามเกิดการเติบโตและมีเศรษฐกิจใหม่ขึ้นมากมาย¹⁴ แต่มันก็มีอาจกลายความกังวลด้านเศรษฐกิจของผู้คนไปได้ เพราะผู้คนที่อยู่ในกลุ่มรายได้สูง (1 ใน 5 ของประชากรทั้งหมด) มีอัตราการเติบโตของรายได้มากกว่าผู้คนที่อยู่ในอีก 4 ช่วงรายได้ที่เหลือ (Oxfam, 2017 : 10) ประชาชนเวียดนามยังแสดงความวิตกกังวลต่อความยากจนโดยเฉพาะในกลุ่มคนรายได้ต่ำ (ไม่เกิน 20 ล้านดอลลาร์เวียดนาม) และความกังวลต่อความเหลื่อมล้ำในมิติอื่น ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจและการศึกษาที่มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นในกลุ่มผู้มีรายได้ปานกลาง (Schuler et al., 2018: 1-7) ความวิตกกังวลนี้ถือเป็นสิ่งสะท้อนพัฒนาการเศรษฐกิจที่ผ่านมาของเวียดนาม ที่การเติบโตไม่อาจเป็นเงื่อนไขปรับปรุงสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำให้ดีขึ้นได้ ทั้งความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ระหว่างเมืองและชนบท และระหว่างชาติพันธุ์ที่ยังคงสูงอยู่ (Benjamin et al., 2016 : 25-26)

เนื่องจากบทความนี้เน้นวิเคราะห์ด้านการเติบโตเป็นหลัก ดังนั้นภารกิจสำคัญในอนาคตคือ การได้สวนกลไกการปล้นชิงแห่งเสรีนิยมใหม่ที่มีการถ่ายโอนส่วนเกินไปยังผู้คนในชนชั้นเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นใหม่ เพื่อช่วยให้เห็นภาพความเหลื่อมล้ำที่ยังคงเป็นข้อกังวลของมวลชน ทั้งความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองและชนบท และความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สุขภาพ การศึกษา ฯลฯ ได้ครอบคลุมยิ่งขึ้น

References

- Baum, A. (2020). *Vietnam's Development Success Story and the Unfinished SDG Agenda*. IMF Working Paper WP/20/31. International Monetary Fund.
- Belser, P. (2000). *Vietnam: On the Road to Labor-Intensive Growth?*. Policy Research Working Paper 2389, World Bank East Asia and Pacific Region, Vietnam Country Office, Hanoi.
- Benjamin, D., Brandt, B & McCaig, B. (2016). *Growth with Equity: Income Inequality in Vietnam, 2002–14*. IZA Discussion Paper No. 10392. IZA Institute for Labor Economics.
- Buckley, J. (16 August 2018). *No Union, No Problem: Anatomy of a Vietnamese Wildcat*. Notes from below. Retrieved 10 November, from <https://notesfrombelow.org/article/no-union-no-problem>
- CEIC data (2019). *Average Monthly Income: Overall, Vietnam* [Data file].
- Dang, T.N., Thuy, C.T., Van, Y.T., and Thanh, T.N. (2018). Sets of Sustainable Development Indicators in Vietnam: Status and Solutions. *Economies*, 6(1): 1-15.

¹³ อันที่จริง หากวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์ถอนรากถอนโคน (radical economics) วาทกรรมการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยตัวมันเองก็ยังคงเป็นวาระของเสรีนิยมใหม่อยู่ Paton (2008) ชี้ว่า เดิมทีนั้น วาทกรรมเรื่องความยั่งยืนเกิดขึ้นใหม่มีมติเชิง “นิเวศน์” สำคัญที่สุด อย่างไรก็ตาม การผลักดันกระแสการพัฒนาดังกล่าวในระดับนานาชาติให้ความหมายของความยั่งยืนนิเวศน์ (ecological sustainability) ผสานตัวเองกับระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและเป้าหมายการเติบโต ทำให้มีแนวโน้มพยายามใช้กลไกตลาดในการจัดการและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแนวทางที่ประณีประยอมต่อเป้าหมายของเสรีนิยมใหม่ มากกว่าพยายามเชื่อมโยงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิ่งแวดล้อมต่างๆที่มีอยู่ทั่วโลก

¹⁴ World Bank Group. (2016: 284) ประเมินว่า จำนวนเศรษฐกิจเงินล้าน (ดอลลาร์สหรัฐ) ชาวเวียดนามเพิ่มขึ้นถึง 3 เท่าในปี ค.ศ.2004-2014 (พ.ศ.2547-2557)

- Do, Q. C. & Schweisshelm, E. (2018). *Trade Unions in Transition – from Command to Market Economies*. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Fair Labor Association. (2019). *Toward Fair Compensation in Vietnam: Insights on Reaching a Living Wage*. Vietnam: Fair Labor Association.
- Federal Reserve Economic Data (2020a). *Consumer Price Index for Vietnam* [Data file].
- Federal Reserve Economic Data (2020b). *Employment to Population Ratio for Vietnam* [Data file].
- Federal Reserve Economic Data (2020c). *Population, Total for Vietnam* [Data file].
- Federal Reserve Economic Data (2020d). *Real GDP at Constant National Prices for Vietnam* [Data file].
- Hanh, D.H. (2010). *Trade and Investment Policies for Competitiveness – The Vietnam Experience*. UNESCAP Workshop on Strengthening the Response to the Global Financial Crisis in the Asia-Pacific: The Role of Macroeconomic Policies. Phnom Penh, 22-24 June.
- Harvey, D. (2002). The Art of Rent: Globalization, Monopoly and the Commodification of Culture. *Socialist Register*, 38: 93-110.
- Harvey, D. (2003). *The New Imperialism*. New York: Oxford University Press.
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Harvey, D. (2006). Neo-liberalism as creative destruction. *Georg. Ann.*, 88B(2), 145–158.
- Herr, H., Schweisshelm, E. & Vu, T. (2016). *Vietnam in the Global Economy Development through Integration or Middle-income Trap?*. Hanoi, Vietnam: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Hoang, V. M. et al. (2013). Financial burden of household out-of pocket health expenditure in Viet Nam: Findings from the National Living Standard Survey 2002-2010. *Social Science & Medicine*, 258-263.
- Hoang, V. M. et al. (2015). Patterns of Health Expenditures and Financial Protections in Vietnam 1992-2012. *J Korean Med Sci*, 134-138.
- Kopplitz, Shannon. et al. (2017). Burden of disease from rising coal-fired power plant emissions in Southeast Asia. *Environmental Science and Technology* 51, 1467-1476.
- Le Thi, T. V. (2009). *Vietnam's policy response to the financial crisis*. EAI Background Brief No.147. Singapore: NUS
- Melanie, B. & Chris, N. (1998). The Labour Movement of Vietnam. *Australian Society for the Study of Labour History*, 75, 57-80.
- Mohun, S. (2003). The Australian Rate of Profit, 1965 – 2001. *Journal of Australian Political Economy*. 52(2), 90-93.
- Nguyen, D. T. (2014). *Vietnam's labour productivity in asean economic community*. Vietnam university of commerce.
- Nguyen, M. H. & Pham, S. A. (2011). *Impacts of the global economic crisis on foreign trade in lower-income economies in the Greater Mekong Sub-region and policy responses: the case of Vietnam and its implications for Lao PDR and Cambodia*. Working Papers 10211, Asia-Pacific Research and Training Network on Trade (ARTNeT), an initiative of UNESCAP and IDRC, Canada.
- Nguyen, N. A., Nguyen, D. N. & Nguyen T. (2010). *Current Global Crisis, Fiscal Stimulus Package and Implication for Vietnam*. Working Papers 10, Development and Policies Research Center (DEPOCEN), Vietnam.
- OXFAM. (2017). *Even it up: how to tackle inequality in Vietnam*. Hanoi: Labor -Social Publishing House.
- Panitongsri, T. & Jaroontipatkul, N. (2020). Focus on Competitive strategy in Vietnam. *Focused and Quick*, 178(October), 1-12. (In Thai)
- Paton, J. (2008). What's left of sustainable development. *Journal of Australian Political Economy*, 62, 94-115.
- Schuler, P. J., Malesky, E. J., & Huyen, D. T. (6 June 2018). *Poverty and economic inequality from Vietnamese citizens' perspective in 2018*. Vietnam Law and Legal Forum. Retrieved 18 November 2019, from

https://vietnamlawmagazine.vn/poverty-and-economic-inequality-from-vietnamese-citizens-perspective-in-2018-16719.html#_ftn1

- Siriphon, A. (7 March 2013). *Chinese influence in Vietnam: looking through bauxite mining concessions*. Bangkok Bizz News. Retrieved 29 May 2019, from <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/493663?fbclid>. (In Thai)
- Thanaphonphan, R. (2005). *Washington Consensus*. Bangkok: Kobfai Publishing. (In Thai)
- The World Bank, World Development Indicators. (2019). GDP per capita [Data file]. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD>
- Tin, V.T. (2019). Assessing Vietnam's Environmental Laws and Direction for Improvement. *Vietnamese Journal of Legal Sciences*, 1(1), 64-76.
- Tsuboi, Y. (2007). *Twenty Years after the Adoption of Doi Moi Policy*. Tokyo: Waseda University.
- Tran, Van Tho. (1999). "Long-term economic statistics of Vietnam before reunification: 1955-1975" in J-P Basso, J-D Giacometti and K. Odaka. *Quantitative Economic History of Vietnam: 1900-1990*. Tokyo: Hitotsubashi University.
- Van A. (2019). *Local trend of sustainable development may threaten H&M and Zara*. Vietnam Investment Review.
- Whong, Eugene. (18 November 2020). *Vietnam Revises Environmental Protection Law But Enforcement a Concern*. RFA's Vietnamese Service. Retrieved 30 July 2021, from <https://www.rfa.org/english/news/vietnam/environment-11182020123525.html#:~:text=Vietnam%20Revises%20Environmental%20Protection%20Law%20But%20Enforcement%20a%20Concern,-2020%2D11%2D18&text=1%2C%202022%2C%20requires%20owners%20of,the%20environment%20to%20be%20protected>
- World Bank, World Development Indicators. (2021a). *GDP per capita growth (annual %)* [Data file].
- World Bank, World Development Indicators. (2021b). *Total natural resources rents (% of GDP)* [Data file].
- World Bank Group. (2016). *Vietnam 2035 Toward Prosperity, Creativity, Equity, and Democracy*. Washington: World Bank Publications.
- Xu, K. et al. (2003). *Household catastrophic health expenditure: a multicountry analysis*. Evidence and Information for Policy (EIP), World Health Organization, 20 Avenue Appia, CH-1211 Geneva 27, Switzerland.